

Рослинництво, кормовиробництво

УДК 633.2.031

© 2018

ПРОДУКТИВНІСТЬ БАГАТОРІЧНИХ АГРОФІТОЦЕНОЗІВ ЗАЛЕЖНО ВІД СКЛАДУ ТРАВСУМІШОК І РЕЖИМУ ЇХ ВИКОРИСТАННЯ

В.О. Оліфірович

кандидат сільськогосподарських наук

Буковинська державна сільськогосподарська дослідна станція НААН

вул. Богдана Крижанівського, 21а, м. Чернівці, 58026, Україна

e-mail: buksaes@meta.ua

Надійшла 11.12. 2017

Мета. Дослідити вплив складу травосумішок і режиму використання на збір сухої речовини та ботанічний склад урожаю зеленої маси з бобово-злакових травостоїв. **Методи.** Польові та лабораторні дослідження. **Результати.** В умовах південної частини Західного Лісостепу на схилах з кислими, невисокої природної родючості ґрунтами найпродуктивнішою була травосумішка лядвенцю рогатого, 10 млн/га схожих насінин з кострицею очеретяною, 2,1 млн/га схожих насінин, яка забезпечила вихід сухої речовини 7,13 т/га за 3-укісного використання травостою. При цьому частка лядвенцю рогатого в урожаї зеленої маси 1-го укосу становила 47,1–50,9%, 2-го — 57,3–63,2, 3-го укосу — 45–48,4%. **Висновки.** Для ефективного використання схилкових земель потрібно вирощувати лядвенцево-кострицеву травосумішку з 3-укісним режимом використання травостою.

Ключові слова: багаторічні трави, травосумішки, суха речовина, ботанічний склад.

Ідея вилучення частини земель з інтенсивного сільськогосподарського використання та переведення їх у природні кормові угіддя — це принципово новий напрям оптимізації природокористування в Україні. Розрахунки свідчать, що з економічного та екологічного поглядів не вигідно і нераціонально схили крутизною понад 3° щороку обробляти. Землі, розміщені на таких схилах, потрібно виводити з обробітку. При цьому найдоцільніше їх залужити багаторічними травами і використовувати як сіножаті та пасовища з регульованим випасанням худоби [1].

Найкращим способом створення високоякісних і продуктивних травостоїв є сівба бобово-злакових травосумішок [2, 3]. Високою продуктивністю вирізняються бобово-злакові травосумішки з 50%-ю нормою висіву злакових трав і повною нормою бобових трав [4]. За даними Інституту сільськогосподарства Карпатського регіону НААН [5], бобово-злакові травостої за продуктивністю і збором протеїну в 8–10 разів перевищують природні. Удосконалення складу травосумішок має продовжуватися лувіниками безперервно вслід за створенням нових сортів трав [6]. Правильний добір

видів багаторічних трав — основа створення високопродуктивних травостоїв [7]. Під час освоєння ерозійно небезпечних схилів для створення сіяних сінокосів перевагу надають бобово-злаковим травосумішкам, в яких конюшина лучна і лядвенець рогатий займають чільне місце [8].

Строки і частота скошування травостоїв значною мірою впливають на довголіття і врожайність сіяних травостоїв. Надто раннє скошування трав послаблює розвиток кореневої системи, внаслідок чого довголіття травостою і його продуктивність знижуються. Часте скошування послаблює подальше відростання і може призвести навіть до загибелі трав [9]. Проте за 2-разового використання багаторічного лучного травостою продуктивність становила 7,1–7,8 т/га сухої маси, а за 3-разового — 8,1–9,4 т/га [10].

Мета досліджень — визначити продуктивність бобово-злакових травостоїв залежно від складу травосумішок та режиму використання.

Методика досліджень. Досліди проводили на дослідному полі Буковинської

державної сільськогосподарської дослідної станції НААН упродовж 2013–2015 рр. на схилі південно-західної експозиції крутизою 5–7°. Ґрунт дослідних ділянок — сірий лісовий важкосуглинковий середньозмитий ($pH_{\text{сол}} = 5,4$; уміст гумусу — 1,84%; азоту, що легко гідролізується — 84 мг/кг; рухомих форм фосфатів (P_2O_5) — 32 мг/кг (за Кирсановим); вміст обмінного калію (K_2O) (за Масловою) — 145 мг/кг). Дослідження проводили згідно із загальноприйнятими методиками з кормовиробництва і лувівництва [11]. Урожайні дані обробляли методом дисперсійного аналізу згідно з «Методикою польового дослідження» Б.О. Доспехова [12] з використанням сучасного пакета програм на ПЕОМ.

Результати досліджень. Склад травосумішок і режим використання істотно впливали на вихід сухої речовини з бобово-злакових травостоїв. У 2013 р. продуктивнішою, порівняно з контрольною травосумішкою лядвенцю рогатого з тимофіївкою лучною, виявилася травосумішка лядвенцю рогатого з кострицею очеретяною, яка забезпечила

1. Збір сухої речовини залежно від складу травосумішок і режимів використання, т/га

Травосумішка, культура, норма висіву, млн/га схожих насінин	Режим використання							
	2-укісний				3-укісний			
	2013 р.	2014 р.	2015 р.	середнє	2013 р.	2014 р.	2015 р.	середнє
Лядвенець рогатий, 10 + тимофіївка лучна, 12 – к.	6,38	7,52	5,30	6,40	6,27	7,35	5,56	6,39
Лядвенець рогатий, 10 + костриця очеретяна, 2,1	6,99	8,18	5,68	6,95	6,98	8,07	6,35	7,13
Лядвенець рогатий, 10 + костриця очеретяна, 3,1	6,84	7,76	5,55	6,72	6,93	7,73	6,27	6,98
Лядвенець рогатий, 10 + житняк гребінчастий, 3	6,22	6,20	4,95	5,79	6,22	6,77	5,21	6,07
Лядвенець рогатий, 10 + житняк гребінчастий, 4,1	5,99	5,88	4,76	5,54	5,98	6,34	5,17	5,83
Лядвенець рогатий, 10 + стоколос безостий, 2	5,92	7,79	5,26	6,32	6,35	7,17	5,79	6,44
Лядвенець рогатий, 10 + стоколос безостий, 2,8	5,54	7,45	5,03	6,01	5,79	7,07	5,29	6,05
NIP ₀₅	2013	A — 0,19; B — 0,09; AB — 0,28						
	2014	A — 0,23; B — 0,12; AB — 0,31						
	2015	A — 0,17; B — 0,08; AB — 0,26						

Примітка. К. — контроль.

збір сухої речовини 6,84–6,99 т/га за 2-укісного і 6,93–6,98 т/га за 3-укісного використання (табл. 1).

Зовсім непридатним для залуження схилів з кислими, невисокої природної родючості ґрунтами виявився житняк гребінчастий, який повністю випав з травостою. У 2014 р. травосумішка лядвенцю рогатого з тимофіївкою лучною (контроль) забезпечила вихід 7,52 т/га сухої речовини за 2-укісного використання. За такого режиму використання контрольний варіант за виходом сухої маси на 0,27 т/га (3,6%) перевищила травосумішка лядвенцю рогатого, 10 млн/га схожих насінин зі стоколосом безостим, 2 млн/га схожих насінин. А максимальний збір сухої речовини забезпечила травосумішка лядвенцю рогатого з кострицею очеретяною — 8,07–8,18 т/га.

У 2015 р. травосумішка лядвенцю рогатого з тимофіївкою лучною забезпечила

вихід 5,30 т/га сухої речовини за 2-укісного використання. За такого режиму використання контрольний варіант за виходом сухої речовини на 0,38 т/га перевищила травосумішка лядвенцю рогатого, 10 млн/га з кострицею очеретяною, 2,1 млн/га. Менш продуктивними були травосумішки лядвенцю рогатого зі стоколосом безостим і житняком гребінчастим. У 2015 р. вищий вихід сухої маси був за 3-укісного використання травостою. Зокрема, на контролі вихід сухої маси був на 0,26 т/га вищим порівняно з 2-укісним використанням. Вищу прибавку забезпечив 3-укісний режим використання на травосумішці лядвенець рогатий, 10 млн/га + костриця очеретяна, 2,1 млн/га — 0,67 т/га. Вважаємо, це пов'язано з високою часткою костриці очеретяної в ботанічному складі урожаю зеленої маси 3-го укусу і кращим розвитком цього компонента в осінній період порівняно з тимофіївкою лучною.

2. Ботанічний склад травостоїв при збиранні урожаю по укусах залежно від складу травосумішок і режиму використання (в сумі за 2013–2015 рр.), %

Травосумішка, культура, норма висіву, млн/га схожих насінин; господарсько-ботанічна група	Режим використання				
	2-укісний		3-укісний		
	1-й укіс	2-й укіс	1-й укіс	2-й укіс	3-й укіс
Лядвенець рогатий, 10 +	50,5	62,0	56,2	64,8	59,1
+ тимофіївка лучна, 12	41,0	25,0	37,5	20,4	28,8
різнотрав'я	8,5	13,0	6,3	14,8	12,1
Лядвенець рогатий, 10 +	44,0	56,2	50,9	63,2	48,4
+ костриця очеретяна, 2,1	50,8	35,5	46,3	28,7	48,6
різнотрав'я	5,2	8,3	2,8	8,1	3,0
Лядвенець рогатий, 10 +	39,8	54,0	47,1	57,3	45,0
+ костриця очеретяна, 3,2	55,3	36,4	50,2	33,1	50,5
різнотрав'я	4,9	9,6	2,7	9,6	4,5
Лядвенець рогатий, 10 +	63,4	72,8	66,4	71,5	64,8
+ житняк гребінчастий, 3	—	—	—	—	—
різнотрав'я	36,6	27,2	33,6	28,5	35,2
Лядвенець рогатий, 10 +	59,8	67,5	62,7	66,7	62,6
+ житняк гребінчастий, 4,1	—	—	—	—	—
різнотрав'я	40,2	32,5	37,3	33,3	37,4
Лядвенець рогатий, 10 +	47,8	58,9	52,7	62,1	55,7
+ стоколос безостий, 2	44,4	31,2	42,4	28,1	32,7
різнотрав'я	7,8	9,9	4,9	9,8	11,6
Лядвенець рогатий, 10 +	41,0	47,7	41,5	48,8	47,3
+ стоколос безостий, 2,8	48,8	36,8	49,2	37,8	37,4
різнотрав'я	10,2	15,5	9,3	13,4	15,3

У середньому за 2013–2015 рр. максимальний вихід сухої речовини забезпечила травосумішка лядвенець рогатий, 10 млн/га + + костриця очеретяна, 2,1 млн/га за 3-укісного режиму використання. У разі збільшення норми висіву костриці очеретяної в сумішці з лядвенцем рогатим до 3,1 млн/га схожих насінин продуктивність сумішки незначно знижувалася — на 0,15 т/га. Проте ця травосумішка також перевищувала контрольний варіант (травосумішку лядвенцю рогатого з тимофіївкою лучною) на 0,59 т/га. Інші травосумішки (лядвенцю рогатого зі стоколосом безостим і лядвенцю рогатого з житняком гребінчастим) були менш продуктивними порівняно з контролем. Отже, в умовах проведення досліджень найвищий вихід сухої речовини забезпечила травосумішка лядвенцю рогатого з кострицею очеретяною за 3-укісного режиму використання.

Визначення ботанічного складу урожаю зеленої маси свідчить про добру пристосованість костриці очеретяної до ґрунтово-кліматичних умов місця проведення досліджень. Так, у середньому за 2013–2015 рр. частка костриці очеретяної становила 50,8–55,3% у 1-му та 35,5–36,4% у 2-му

укосі за 2-разового відчуження травостою. Частка бобового компонента тут становила 39,8–44% у 1-му та 54–56,2% у 2-му укосах (табл. 2).

Слід зазначити, що на травосумішці лядвенцю рогатого з кострицею очеретяною 3-укісний режим використання забезпечував краще збереження бобового компонента. Так, частка лядвенцю рогатого в урожаї зеленої маси 1-го укосу становила 47,1–50,9%, 2-го — 57,3–63,2%, що на 6,9–7,3 та 3,3–7% більше, порівняно з 2-укісним режимом використання.

Житняк гребінчастий виявився непридатним для залуження схилів з кислими, невисокої природної родючості ґрунтами. Через відсутність злакового компонента в ботанічному складі урожаю зеленої маси лядвенцево-житнякової травосумішки різко зросла частка несіяних видів — до 27,2–40,2%. Високою ценотичною активністю та сильнішим пригніченням лядвенцю рогатого порівняно з іншими видами злакових трав характеризувався стоколос безостий. Це підтверджується найнижчим умістом бобового компонента в урожаї зеленої маси саме у цій травосумішці.

Висновки

В умовах південної частини Західного Лісостепу на схилах з кислими, невисокої природної родючості ґрунтами найпродуктивнішою у перші три роки використання виявилася травосумішка: лядвенець рогатий, 10 млн/га схожих насінин + костриця очеретяна, 2,1 млн/га схожих насінин, яка забезпечила вихід сухої маси 7,13 т/га за 3-укісного використання травостою, що на 0,18 т/га більше порівняно з 2-укісним режимом використання.

На травосумішці лядвенцю рогатого

з кострицею очеретяною 3-укісний режим використання забезпечував краще збереження бобового компонента. Так, частка лядвенцю рогатого в урожаї зеленої маси 1-го укосу становила 47,1–50,9%, 2-го укосу — 57,3–63,2%, що на 6,9–7,3 та 3,3–7% більше, порівняно з 2-укісним режимом використання. Також травосумішка лядвенцю рогатого з кострицею очеретяною була найменш засміченою різнотрав'ям незалежно від режиму використання.

Олифирович В.А.

Буковинская государственная сельскохозяйственная опытная станция НААН, ул. Богдана Крижановского, 21 а, г. Черновцы, 58026, Украина; e-mail: buksaes@meta.ua

Продуктивність багаторічних агрофітоценозів в залежності від складу травосмесей і режиму їх використання

Цель. Исследовать влияние состава травосмесей и режима использования на сбор сухого вещества и ботанический состав урожая зеленой массы с бобово-злаковых травостоев. **Методы.** Полевые и лабораторные исследования. **Результаты.** В условиях южной части Западной Лесостепи на склонах с кислыми, невысокого естественного плодородия почвами

самої продуктивної була травосмісь лядвенця рогатого, 10 млн/га всхожих семян с овсяницею тростниковою, 2,1 млн/га всхожих семян, которая обеспечила выход сухого вещества 7,13 т/га при 3-укосном использовании травостоя. При этом доля лядвенця рогатого в урожае зеленой массы 1-го укоса составила 47,1–50,9%, 2-го — 57,3–63,2%, 3-го укоса — 45–48,4%. **Выводы.** Для эффективного использования склоновых земель необходимо выращивать травосмесь лядвенця рогатого с овсяницею тростниковою с 3-укосным режимом использования травостоя.

Ключевые слова: многолетние травы, травосмеси, сухое вещество, ботанический состав.

Olifirovych V.

Bukovyna state agricultural experimental station of NAAS, Bohdan Kryzhanivskiy Str., 21a, Chernivtsi, 58026, Ukraine; e-mail: buksaes@meta.ua

Productivity of perennial agrophytocenosis depending on the content of grass mixtures

and regime of their use

The purpose. To study effect of the content of grass mixtures and regime of their use upon the yield of dry matter and botanical content of total plant weight for legume-cereal grass stands. **Methods.** Field and laboratory probes. **Results.** In conditions of South part of Western Forest-steppe on downslopes with acid and low natural fertility soils the most productive was the grass mixture of lotus (*Lótus corniculátus*), 10 million/hectare viable seeds, with fescue (*Festuca arundinacea*), 2,1 million/hectare viable seeds, which ensured an exit of dry matter in size of 7,13 t/hectare at 3-hay cutting use of grass stand. Thus the share of lotus in total plant weight of the 1-st hay cutting made 47,1–50,9%, of the 2-nd — 57,3–63,2%, and of the 3-rd hay cutting — 45–48,4%. **Conclusions.** For effective use of slope lands it is necessary to cultivate grass mixture of lotus with fescue at 3-hay cutting regime.

Key words: perennial grasses, grass mixtures, dry matter, botanical content.

Бібліографія

1. Камінський В.Ф., Шевченко І.П. Досвід організації та ефективного використання земельних угідь в ерозійно-небезпечних агроландшафтах зони Лісостепу. *Посіб. укр. хлібороба*. Наук.-практ. зорічник. 2013. Т. 1. С. 10–11.

2. Боговін А.В., Пташник М.М., Оксемець О.Л. Вплив способів відновлення лукопасовищних травостой на їхню продуктивність і якість корму. *Зб. наук. пр. ННЦ «Інститут землеробства НААН»*. Київ: ВД «ЕКМО», 2014. Вип. 4. С. 123–130.

3. Боговін А.В., Пташник М.М., Дудник С.В. Еколого-біологічна структура і продуктивність трав'янистих ценозів за різних способів їх відтворення на вилучених з обробітку орних землях. *Біоресурси і природокористування*. Наук. журн. Видавничий центр НУБіП. 2012. Т. 4, № 3–4. С. 57–62.

4. Давидюк М.Ф., Белаш В.А., Кочак Г.М. Створення високопродуктивних сінокосів за ресурсощадливою технологією. *Корми і кормовиробництво*. Міжвідом. тем. наук. зб. Київ: Аграр. наука, 2001. Вип. 47. С. 207–210.

5. Мацак Я.І., Мізерник Д.І. Застосування мінерального удобрення та біопрепаратів на вироджених травостоях. *Передгірне та гірське землеробство і тваринництво*. Міжвід. тем. наук. зб. Львів – Оброшине, 2013. Вип. 55, Ч. I. С. 73–79.

6. Кутузова А.А. Научное обеспечение луговодства, его роль в сельском хозяйстве, в экономике,

экологии и рациональном природопользовании. Научное обеспечение кормопроизводства России: матер. Междунар. науч.-практ. электрон. конф., посвящ. 100-летию ВНИИ кормов им. В.Р. Вильямса (12–13 июня 2012 г.). Москва, 2012. С. 82–90.

7. Боговін А.В. Вимоги до добору видів трав і травосумішей для створення сіяних лук різного господарського використання. *Зб. наук. пр. ННЦ «Інститут землеробства УААН»*. Київ: ВД «ЕКМО», 2009. Вип. 3. С. 112–120.

8. Ющак В.С. Вплив норми висіву багаторічних трав на врожайність сіяних агроценозів на еродованих схилах в горах. *Проблеми агропромислового комплексу Карпат*. Міжвід. тем. наук. зб. Ужгород: Карпати, 1992. Вип. 1. С. 106–111.

9. Ковбасюк П. Строки скошування трав на сіно. Пропозиція. 2013. № 6. С. 64–67.

10. Котяш У.О., Панахид Г.Я., Ярмолюк М.Т. Вплив мінеральних добрив на продуктивність багаторічного лучного травостою. *Корми і кормовиробництво*. Міжвід. тем. наук. зб. Вінниця: ФОРМ Данилюк В.Г. 2012. Вип. 73. С. 189–192.

11. *Методика проведення дослідів по кормовиробництву*; за ред. А.О. Бабича. Вінниця, 1994. С. 96.

12. Доспехов Б.А. Методика полевого опыта с основами статистической обработки результатов исследований. Москва: Колос, 1979. 416 с.